

مقدمه‌ای بر حفاظت و مدیریت

تالاب‌ها

تألیف و ترجمه:

هنریک مجنونیان

سازمان حفاظت محیط زیست

اداره کل حفاظت محیط زیست استان البرز

۱۳۹۰

سر شناسه: مجنونیان، هنریک
عنوان و نام پدید آور: مقدمه‌ای بر حفاظت و مدیریت تالاب‌ها
مشخصات نشر: [نویسنده] هنریک مجنونیان
مشخصات ظاهری: تهران: انتشارات زعفران، ۱۳۹۰.
شابک: ۳۴۸ ص.
وضعیت فهرست نویسی: 987-600-6287-38-6
موضوع: تالاب‌ها
شناسه افزوده: مجنونیان، هنریک، ۱۳۳۰-، نویسنده
رده‌بندی کنگره‌ای: QH۸۷/۳/م۳م۷ ۱۳۹۱
رده‌بندی دیویی: ۳۳۳/۹۱۸
شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۳۲۱۹۴

مقدمه‌ای بر حفاظت و مدیریت تالاب‌ها

نویسنده و مترجم: هنریک مجنونیان

حروف چینی:

الهه سلطانی

اجرا و صفحه آرایی:

حورا حاجی محمد شفیع

طراحی جلد:

وحیده خلیل‌زاده

مازنان حفاظت محیط زیست

اداره کل حفاظت محیط زیست استان البرز

انتشارات زعفران

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۸۷-۳۸-۶

چاپ اول: سال ۱۳۹۱

شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سیب چاپ: کاج

حق تجدید چاپ با نظر مؤلف برای انتشارات زعفران محفوظ است.

قیمت: ۲۱۰۰۰ تومان

ایران، تهران:

صندوق پستی: ۱۹۳۹۵-۱۳۹۵

تلفن: ۵-۲۲۷۵۳۴۰۴

info@zafaranpub.com

۹.....	پیش‌گفتار.....
۱۱.....	مقدمه.....

• فصل اول

۱۹.....	تالاب چیست؟.....
۲۱.....	تغییر دیدگاه‌ها نسبت به فواید تالاب‌ها.....
۲۴.....	روند تغییرات طبقه‌بندی تالاب‌ها و ضرورت آن‌ها.....
۲۷.....	موقعیت و منشأ تالاب‌های فهرست رامسر.....
۳۱.....	تیپ‌های کلی تالاب‌ها.....
۳۵.....	چارچوب راهبردی و راهنمای توسعه آتی فهرست تالاب‌های رامسر.....
۳۹.....	راهنمای سیستم طبقه‌بندی جدید رامسر از انواع تالاب‌ها.....
۴۳.....	راهنمای ویژگی‌های انواع تالاب‌ها در سیستم طبقه‌بندی جدید.....
۴۷.....	راهنمای گروه‌بندی معیارهای تعیین تالاب‌های رامسر در طبقه‌بندی جدید.....
۴۹.....	راهنمای کاربرد معیارهای جدید انتخاب تالاب‌های رامسر.....
۵۷.....	راهنمای شناسایی تیپ‌های تالابی خاص.....
۷۶.....	راهنمای فرم اطلاعاتی تالاب‌های رامسر.....
۸۷.....	راهنمای تکمیلی برای تهیه نقشه‌های سایت رامسر.....
۹۰.....	راهنمای فرهنگ واژه‌ها و فهرست معانی در چارچوب راهبردی توسعه آتی فهرست رامسر.....

• فصل دوم

۱۰۳.....	راهنمای اجرای مفهوم بهره‌برداری خردمندانه از تالاب‌های رامسر.....
۱۰۷.....	راهنمای تکمیلی بهره‌برداری خردمندانه از تالاب‌های رامسر.....
۱۱۸.....	راهنمای طرح‌ریزی مدیریت برای تالاب‌های فهرست رامسر.....
۱۲۴.....	کتاب‌های راهنمای کنوانسیون رامسر برای دستیابی به بهره‌برداری خردمندانه.....
۱۲۵.....	راهنمای فهرست مطالب طرح مدیریت تالاب‌ها برای بهره‌برداری خردمندانه.....
۱۳۲.....	ارزشیابی اقتصادی وسیله‌ای برای دستیابی به بهره‌برداری خردمندانه.....

• فصل سوم

۱۴۹.....	اهمیت و نقش تالاب‌ها.....
۱۹۶.....	ارزش‌ها و کارکردهای تالاب‌ها در آینه آمار و اطلاعات.....
۲۱۷.....	فواید خاص تالاب‌ها (اهمیت تالاب‌ها در مناطق خشک و نیمه‌خشک).....
۲۳۴.....	ارزش‌ها و فواید تیپ‌های خاص تالابی (آب‌سنگ‌های مرجانی).....
۲۴۰.....	تیپ‌های خاص تالابی ایران.....
۲۵۶.....	استفاده پایدار از اکوسیستم‌های طبیعی.....

• فصل چهارم

پیوست‌ها

۱. مفاد اولیه‌ی کنوانسیون رامسر (۱۹۷۱)..... ۲۶۳
۲. راهنمای طبقه‌بندی اتحادیه جهانی حفاظت از تالاب‌ها بر حسب خاستگاه آن‌ها (۱۹۹۰)..... ۲۶۸
۳. راهنمای طبقه‌بندی و کدبندی تالاب‌های رامسر (۱۹۹۶)..... ۲۷۱
۴. راهنمای معیارهای مربوط به شناسایی تالاب‌بتهای رامسر (۱۹۹۰)..... ۲۷۳
۵. راهنمای فهرست مونتر و (۱۹۹۶)..... ۲۸۲
۶. راهنمای طبقه‌بندی اتحادیه جهانی حفاظت از مناطق تحت حفاظت (۱۹۹۴)..... ۲۸۶
۷. راهنمای واژه‌های مورد استفاده در کتاب (تعاریف قراردادی)..... ۲۸۹
۸. راهنمای مشخصات کلی تالاب‌های بین‌المللی ایران در فهرست رامسر..... ۲۹۲
۹. راهنمای فرم اطلاعاتی رامسر برای معرفی تالاب‌ها به کنوانسیون رامسر (۲۰۰۹)..... ۲۹۳
۱۰. منابع مورد استفاده..... ۲۹۸

• فصل پنجم

۱. تصاویر تیپ‌های تالاب‌ها
۲. تصاویر فواید تالاب‌ها (عکس‌ها)
۳. تصاویر تخریب تالاب‌ها
۴. منابع عکس‌ها

پیش‌گفتار

تالاب‌ها در زمره‌ی حاصلخیزترین اکوسیستم‌های زمین هستند. اما عدم درک جوامع از اهمیت حیاتی آن‌ها باعث شده که این اکوسیستم‌های پیچیده با همه‌ی کارکردها، ارزش‌ها و فواید چندجانبه‌ی خود در معرض انواع عوامل تهدید کننده نظیر بهره‌برداری بی‌رویه، تغییر و تبدیل آن‌ها به سایر کاربری‌ها قرار گیرند. گاهی برخی از توصیف‌ها و تفسیرهایی که به طور ضمنی و ایجاز پرده از واقعیت پنهان یا غیرقابل درک برمی‌دارند، بیش از استدلال‌های علمی تصمیم‌گیران را وادار به تفکر در مورد اهمیت برخی از زیستگاه‌ها می‌کنند. زیستگاه‌هایی نظیر تالاب‌ها بر اساس تفکر سنتی اغلب به دور از شایستگی‌ها و اهمیت آن‌ها مورد داوری قرار گرفته‌اند. تالاب‌ها از جمله زیستگاه‌هایی هستند که می‌توان آن‌ها را مطلقاً موهبت الهی تصور کرد. اما پایین بودن سطح معرفت و دانش انسان در مورد آن‌ها در همه جهان باعث شده که این موهبت‌های خدادادی که ده‌ها کارکرد و نقش غیرمحسوس اما حیاتی را در زندگی بشر ایفا، می‌کنند به سادگی مورد بی‌اعتنایی و حتی بی‌مهری قرار گیرند و جوامع انسانی پیشرفته و در حال توسعه هم‌صدا با هم بدون هیچ‌گونه پشتوانه استدلالی تمام کوشش و امکانات فنی خود را در جهت امحاء و نابودی آن‌ها بکار گیرند.

از این نظر هر دو جهان پیشرفته و در حال توسعه، در نابودی تالاب‌ها سهم مشترک و یکسانی دارند. امروزه همه می‌دانند که تالاب‌ها اکوسیستم‌هایی غیرقابل جانشین به شمار می‌روند و در سرنوشت و بقاء طبیعت و جوامع زیستی نقش تعیین کننده دارند. تالاب‌ها انباره تنوع زیستی طبیعت محسوب می‌شوند. تالاب‌ها در تغذیه آبخوان‌ها، کنترل سیلاب‌ها، حفظ مواد رسوبی، مواد مغذی، پاکسازی و تصفیه آب‌ها از آلودگی‌ها، حفظ مناطق ساحلی در برابر امواج و طوفان‌ها، تضمین چرخه زیستی هزاران گونه آبی و پایداری شیلات کشورها نقشی اساسی و غیرقابل انکار دارند. تالاب‌ها را به خاطر کارکردهایی که در چرخه هیدرولوژیکی و شیمیایی نظیر جذب مواد سمی، هضم آلودگی‌ها از مواد نیترا ته و فسفره دارند، امروزه به عنوان «**کلیه‌های طبیعت**» نام گذاری کرده‌اند و از سوی دیگر به دلیل حمایت از شبکه‌های غذایی وسیع و دنیای عظیم تنوع زیستی به عنوان «**سوپرمارکت‌های زیستی طبیعت**» توصیف کرده‌اند. این دو صفت و مشخصه‌ی ظریفی که از سوی برخی کارشناسان نکته سنج و شناخته شده جهان به تالاب‌ها داده شده، به نظر می‌رسد بتواند بیش از استدلال‌های علمی در تغییر دیدگاه‌های سیاستگذاران و تصمیم گیران مؤثر واقع شده و آن‌ها را وادار کند نسبت به این زیستگاه‌های شگفت‌انگیز و سیستم‌های حیات‌بخش که کشور ایران نیز خوشبختانه از آن‌ها بی‌نصیب نمانده، توجه بیشتری نشان دهند. این

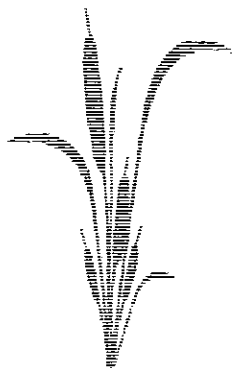
مجموعه تلاش دارد که ارزش و اهمیت این زیستگاه‌های فراموش شده و حیاتی انسان را در ابعاد گوناگون برای عام و خاص به زبانی ساده و گاهی به صورت کیفی یا به صورت کمی آشکار سازد. این مجموعه در تلاش است روند تکامل محافظت از تالاب‌ها را از سال ۱۹۷۱ بر اساس کنوانسیون رامسر کالبدشکافی کرده و ضرورت حفاظت آن‌ها را با توجه به دستاوردهای علمی نوین برای اقشار مختلف با توجه به تجربیات جهانی بازگو نماید. با توجه به اینکه از سال ۱۳۷۱ که کتاب «تالاب‌ها: ارزش‌ها و کارکردها» چاپ شد، تاکنون جز در موارد استثنایی هیچ‌گونه کتاب جدیدی چاپ نشده، به نظر می‌رسد که این کتاب بتواند کاستی‌های موجود در این زمینه را تا حدی جبران کند و در جهت ارتقاء سطح دانش حفاظت از آب و خاک این سرزمین غنی، پر برکت و حیرت‌آور مفید واقع شود. این کتاب نیز در چارچوب اهداف و برنامه‌های ترویجی و تنویر افکار عمومی اداره کل محیط زیست البرز به مناسبت روز جهانی تالاب‌ها (دوم فوریه) چاپ و منتشر می‌شود.

اداره کل حفاظت محیط زیست استان البرز

حسن پسندیده

«بر روی زمین
بیایید چنان زندگی کنیم
که زمین هم به ما افتخار کند»

از شعر زندگی روی زمین
گئورگ امین ۱۹۷۰
ترجمه احمد نوری زاده

مقدمه

تالاب‌ها از زیستگاه‌هایی هستند که از دیرباز در توسعه و بقا جوامع انسانی نقشی حیاتی ایفا کرده‌اند. تالاب‌ها برخلاف تصور سنتی و رایج، اراضی فقیر یا کم‌حاصلی نیستند. برعکس مناطق حاصلخیز و بی‌رقیبی هستند که در تمام طول سال فراورده‌های متنوعی تولید می‌کنند. میزان تولید در هکتار آن‌ها حتی از اراضی تحت تیمار کشت و صنعت‌ها نیز بیشتر است. تالاب‌ها را به دلیل نقش و کارکردهای متعدد آن‌ها می‌توان شاهکار خلقت به شمار آورد.

چنانچه در سال‌های اخیر انسان فجایع زیست‌محیطی نظیر سیلاب‌ها، طوفان‌ها و پیامدهای تغییرات اقلیمی را تجربه نمی‌کرد، به رحمت می‌توانست ارزش‌های واقعی تالاب‌ها را درک کند. نقش تالاب‌ها با افزایش جمعیت و به طریق اولی افزایش نیاز بشر به آب شیرین در دهه‌های آتی باز هم حیاتی‌تر خواهد شد. طبیعی است اثرات بحران آب در مناطقی که از نظر بوم‌شناسی خشک و نیمه‌خشک محسوب می‌شوند، بسیار شدیدتر خواهد بود. در میان چهره‌های محیط طبیعی زمین به ندرت منطقه هم‌ترازی با تالاب وجود دارد که تا این حد برای جامعه انسانی حیاتی باشد و از نظر تنوع سیما، منظر، کارکرد، فواید مستقیم یا غیرمستقیم بتواند با آن به رقابت پردازد و از سوی دیگر تا این حد مورد بی‌مهری قرار گیرد. تالاب‌ها را می‌توان از جمله نظام‌های حیات‌بخشی به شمار آورد که مطلقاً جایگزین ندارند. آن دسته از تصمیم‌گیران یا تکنوکرات‌هایی که تصور می‌کنند با فناوری‌های علمی-فنی نوین می‌توانند سیستم‌های تولیدی انسان‌زادی بیافرینند که جای طبیعت را بگیرد سخت در اشتباه هستند. فناوری‌های نوین که عمری در حدود سده‌ها دارند در برابر نظام‌های حیات‌بخش طبیعت که عمری میلیونی را سپری کرده‌اند، هیچ‌وقت نمی‌توانند سیستم‌هایی هم‌تراز و پایدار با طبیعت خلق کنند. باشکوه‌ترین دستاوردهای آفرینش بشری از نظر کارکرد، پیچیدگی و خودتنظیمی در برابر معمولی‌ترین سیستم‌های طبیعی که در کارگاه طبیعت شکل گرفته، نظام یافته و قوام گرفته‌اند، به سادگی رنگ می‌بازند. در واقع آنچه انسان با دخالت در طبیعت و

تغییر آن متناسب با سقف دانش خود به وجود می‌آورد و با غرور و تعصب به آن عنوان توسعه می‌نهد، چیزی جز ساده‌سازی و تخریب پیچیدگی‌های طبیعت نیست. پشتوانه‌ی علمی چنین تفکر و بی‌پروایی از نظر دوره تکاملی در حدی است که در برابر دیرزیستی و تکامل طبیعت حتی نوباوه هم محسوب نمی‌شود. به همین دلیل همیشه پیامدهای دخالت در طبیعت در ابعاد گوناگون باید با دقت مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. رعایت اصل احتیاطی بی‌دلیل در دستور کار ۲۱، مورد تأکید قرار نگرفته زیرا دارای منطق نیرومندی است.

تجربه‌ی تلخ دهه‌های گذشته از تغییر و تبدیل سیستم‌های طبیعی پیچیده به سیستم‌های ساده انسان‌ساخت یا جایگزینی وارسته‌های حاصل از بهنژادی به قیمت نابودی نژادهای وحشی (انقلاب سبز)، حذف تنوع طبیعی به قیمت گسترش منظرهای یکنواخت همگی نایب‌ی برای این واقعیت هستند که ما هنوز وابسته به سیستم‌های طبیعی هستیم که بقاء ما را از گذشته‌های دور تا به امروز تضمین کرده‌اند و حفظ آن‌ها برای پایداری نسل‌های آتی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به شمار می‌رود. تغییر و تبدیل طبیعت به قیمت نابودی منابع زنده بسیار آسان است اما احیاء و برگشت‌پذیری آن غیر ممکن است. به همین دلیل تا آنجا که امکان دارد از دخالت‌های غیر مسئولانه یا سوداگرانه در طبیعت به ویژه تالاب‌ها که اغلب نیز تحت عنوان توسعه صورت می‌گیرد، باید پیشگیری کرد. زیرا دستاوردهای توسعه‌ای که به قیمت تباهی غیر قابل برگشت طبیعت و منابع زنده تمام شود چیزی جز آتش زدن قیصریه برای به چنگ آوردن دستانمالی بیش نیست. به همین دلیل دخالت در طبیعت همیشه باید مبتنی بر احتیاط، اخلاق، مصلحت و ارزیابی‌های جامع و همه‌سویگر باشد. بحران اکولوژیکی که امروزه زمین با آن روبرو است چیزی جز نتیجه عینی، دخالت‌های نسنجیده، بهره‌کش‌یاز طبیعت برای انتفاع کوتاه مدت به قیمت به مخاطره انداختن زندگی آیندگان نیست و جز این دلیل دیگری نمی‌تواند داشته باشد.*

متأسفانه درک و آگاهی جوامع انسانی نسبت به اهمیت تالاب‌ها و ضرورت وجودی آن‌ها در مجموعه‌ی خساره‌های متنوع زمین از نظر سازوکارهای روانی و کارکردهای ملموس یا ناملموس فقط در سطح بوروکراتیک افزایش یافته و در سطح دو قطب اساسی و تعیین‌کننده سرنوشت طبیعت یعنی مردم و تصمیم‌گیران تغییر محسوسی نگرفته است. به همین دلیل هنوز هم روند تخریب این سیستم‌های طبیعی بی‌همتا که ده‌ها نفس و کارکرد متفاوت و موزون را یک‌جا در دل خود جای داده‌اند، متوقف نشده و همچنان ادامه دارد.

همه کشورها فارغ از اینکه در چه سطحی از پیشرفت علمی - فنی قرار دارند، در حمایت از تالاب‌ها و درک عمومی از ارزش‌های آن‌ها از نظر پیشینه‌ی فرهنگی دارای ضعف‌های کم و بیش یکسانی هستند. اندیشه رایج و سنتی چیره در همه آن‌ها در خوشبینانه‌ترین حالت این بوده که تالاب‌ها اراضی کم‌مایه و بی‌حاصلی هستند که باید آن‌ها را خشکاند. طبیعت هیچ کشوری از پیامدهای این تفکر سنتی مصون باقی نمانده است. حتی اثرات و خسارت‌های

* نزدیک به ۲۰۰۰ سال پیش (۲۳ - ۷۹ ب.م.) پلینی، طبیعی‌دان رومی، نصیحتی به ما انسان‌ها می‌کند که متأسفانه هیچ‌وقت آویزه گوش خود نکردیم و تا به امروز همچنان اشتباه خود را تکرار می‌کنیم و با تخریب طبیعت در حدی غیرقابل احیاء و برگشت‌ناپذیر زمین را از تنوع طبیعی و ثروت‌های خود تهی می‌کنیم، بدین ترتیب هر نسلی نسبت به نسل قبلی از نظر تنوع زیستی در دنیایی فقیرتر به سر می‌برد. پلینی می‌گوید: «از یک زمین زیاده از حد بهره‌نکش و شیرهی جان آن را به تمامی بگیر، بل در آن جانی باقی گذار».

ماندگار تخریب تالاب‌ها نیز نتوانسته روند تغییر و تبدیل آن‌ها را متوقف سازد. گرچه در سال‌های اخیر تب زهکشی کاهش یافته اما کاربری‌های نامناسب دیگری بر تالاب‌ها تحمیل شده است که اثرات زیان‌بار آن‌ها کمتر از خشکاندن نیست. امروزه عوامل متعددی تالاب‌ها را تهدید می‌کنند و همین نشان می‌دهد که ترویج ارزش‌های این اکوسیستم‌ها و مفاهیم جدیدی نظیر تنوع زیستی و توسعه پایدار کمتر توانسته‌اند رویکرد سنتی نسبت به تالاب‌ها را تغییر دهند. تغییر و تبدیل تالاب‌ها برای سایر کاربری‌ها در آمریکا به قیمت نابودی ۸۷ میلیون هکتار از تالاب‌های این کشور (۵۴ درصد) تمام شده است. کشورهای در حال رشد نیز از نظر حفظ موجودیت تالاب‌ها سابقه چندان درخشانی ندارند. اگر کشورهای پیشرفته امروزه با تصویب قوانین تلاش دارند که بازمانده‌ی تالاب‌های خود را حفظ کنند، زیرا به این آگاهی رسیده‌اند که تغییر و تبدیل آن‌ها حتی از نظر اقتصادی سودمند نیست؛ برعکس، کشورهای در حال رشد هنوز از تفکر سنتی رها نشده‌اند و روند تخریب و تغییر کاربری و استفاده‌های فرصت‌طلبانه یا سوداگرانه در این کشورها کماکان ادامه دارد. استفاده مستقیم از اراضی تالابی و حریم آن‌ها، جاکریزی تالاب‌ها برای دفن مواد زاید، جاده سازی، توسعه اماکن مسکونی، تخلیه زباله، توسعه اماکن صنعتی و استقرار صنایع در اراضی تالابی برای سودجویی، رهایی آسان و رایگان از شر پسماندها، شیرابه‌ها و زهرابه‌های صنعتی، تخلیه سموم، فاضلاب‌های صنعتی، کشاورزی و خانگی، تبدیل تالاب‌ها برای پرورش آبزیان، توسعه طرح‌های آبیاری، احداث سدهای انحرافی برای توسعه اراضی کشاورزی نمونه وارند. تالاب‌های کشور ما نیز بسیاری از این تهدیدها را تجربه کرده‌اند.

شوربختی تالاب‌ها از آنجا آغاز می‌شود که قبل از انقلاب صنعتی به دلیل شرایط طبیعی برخی از تالاب‌های خشکی، مردم امکانات دسترسی و بهره‌مندی از فواید آن‌ها را نداشتند. زیرا سطح معرفت و دانش عمومی در سراسر جهان اجازه نمی‌داد که قابلیت‌های آن‌ها را کشف کنند و این زیستگاه‌های پیچیده در هاله‌ای از ابهام و اوهام به عنوان اراضی نامناسب، بی‌فایده و مضر که اغلب نیز با عناوین «مرداب و باتلاق» همراه بود گرفتار شوند. هنر و ادبیات هم در تباهی تالاب‌ها بی‌طرف نمانده و با آن‌ها برخوردی دوگانه داشته است.^۱

ادبیات جهان واقعاً گاهی در حق تالاب‌ها بی‌انصافی کرده، زیرا اغلب با معرفی آن‌ها به عنوان خطای طبیعت، اراضی مضر و پرراز و رمز که هر کسی پای در آن گذارد، به مرگ فرو می‌رود، به ستیزه‌گری انسان با تالاب‌ها دامن زده است و رابطه‌ی انسان با تالاب‌ها را در چیتی خصمانه برای تغییر و تبدیل آن‌ها تحریک کرده است. به طوری که مهار تالاب‌ها،

^۱ - اگر زیبایی تالاب‌ها الهام‌بخش نقاشانی نظیر کلودمونه فرانسوی (۱۹۲۶-۱۸۴۰) برای خلق آثار فریبنده و افسانه‌ای از نیلوفرها و لاله‌های تالابی شده است، برعکس برای برخی دیگر خلاف زیبایی ظاهری آن‌ها، تالاب‌ها مناطق شوم، شیطانی و خطرناکی هستند که انسان‌ها را به کام مرگ می‌کشند.

چارلز دیکنز، نویسنده پرآوازه ادبیات کلاسیک (۱۸۷۰-۱۸۱۲) در کتاب «آرزوهای بزرگ» تالاب‌ها (مصباح) را به عنوان مناطقی ناآرام، غیرقابل مهار، اضطراب‌آور و خوفناک توصیف کرده است.

جنبه تاریک و رازناک تالاب‌ها که به طور ضمنی در عناوین «باتلاق و مرداب» پنهان است، الهام‌بخش شمار زیادی از نویسندگان غرب برای خلق آثار ترسناکی در زمینه‌ی مرگ‌های شجاعانه، جنایت‌ها و قتل‌های رعب‌آور و غیرمتعارف شده است. بسیاری از این آثار به وسیله سینماگران به صورت فیلم‌های هیجان‌آور و گروتسک به پرده‌های سینما نیز راه یافته و ذهنیت مردم را هر چه بیشتر نسبت به تالاب‌ها مخدوش کرده‌اند. تالاب گرت دیسمال آمریکا (به معنی بسیار بد، بدبختی آور، شوم) نام خود را از کاشف انگلیسی خودگرفته که آن را کویر مخوف، اراضی خیس، نم‌دار و بویناکی توصیف کرده که بی‌وقفه هوا را فاسد و آلوده کرده و تنفس را سخت دشوار می‌کنند. (مترجم/ کنوانسیون رامسر)

خشکاندن و تغییر آن‌ها به سایر کاربری‌ها یا حتی تبدیل آن‌ها به اراضی بایر و رهاشده از موفقیت‌های جامعه انسانی تلقی می‌شد. کشورهای پیشرفته برای تغییر کاربری‌های مناطق تالابی خود از این فضای به وجود آمده‌ی بیش از همه سوءاستفاده کرده‌اند. هر چند امروزه دیگر به رویکرد گذشته خود پایان داده و برای جبران خطاهای گذشته حفاظت مستمر آن‌ها را در دستور کار خود قرار داده‌اند؛ اما متأسفانه خط مشی‌های گذشته این کشورها کم و بیش در کشورهای در حال رشد تا به امروز نیز ادامه دارد و این کشورها هنوز مسخ شده به تخریب و تغییر کاربری این زیستگاه‌های حیاتی ادامه می‌دهند، از این رو می‌توان گفت که هر دو گروه از کشورها در نابودی تالاب‌ها سهم مشترکی دارند. این گونه رفتارهای غیرعقلایی در مورد یکی از حیاتی‌ترین و زیباترین سیستم‌های طبیعت، امروز دیگر هیچ‌گونه توجیهی ندارند و شایسته انسان متمدن نیستند. تالاب‌ها برای سرزمینی نظیر کشور ما که از نظر اکولوژیکی خشک محسوب می‌شود و آسیب‌پذیری بیشتری در برابر نوسانات اقلیمی دارد، اهمیتی دو چندان دارد. حفاظت تالاب‌ها از جهت پرستیژ سیاسی نیز برای کشور ما حایز اهمیت است، زیرا زادگاه کنوانسیون حفاظت از تالاب‌ها کشور ایران بوده و به نام میثاق رامسر برای همه جهانیان نامی شناخته شده و همین انتظارات و مسئولیت‌های بیشتری را در قبال حفاظت آن‌ها برای کشور ما رقم می‌زند. متأسفانه در جهت روشننگری اهمیت تالاب‌ها در کشور ما فعالیت‌های چشمگیری آن‌طور که شاید و باید دیده نمی‌شود. حتی برگزاری سالانه‌ی روز جهانی تالاب‌ها (دوم فوریه) به عنوان فرصتی مغتنم برای بازگشت به ارزش‌های فراموش شده نیز نتوانسته موجب انگیزش و ترغیب دست‌اندرکاران برای نشر و ترویج ارزش‌های تالاب‌ها گردد. به همین دلیل وضع تالاب‌ها از نظر منابع تنویری و ترویجی که پیش‌زمینه‌ی حفاظت و مدیریت تالاب‌ها به شمار می‌آیند، سخت رقت‌بار است. از سال ۱۳۷۷ که نخستین بار کتاب **کم‌حجم حفاظت تالاب‌ها (ارزش‌ها و کارکردها)** در چارچوب نیازهای دانشجویی چاپ و منتشر شد، تاکنون جز یکی دو مورد کتاب دیگری از سوی سازمان محیط زیست منتشر نشده است. کتاب ترویجی حفاظت تالاب‌ها، پس از انتشار در مدتی کوتاه نایاب شد، اما تجدید چاپ آن نیز با وجود نیاز، هیچ‌وقت منتشر نشد. خوشبختانه بخشی از این کتاب تحت عنوان فواید تالاب‌ها به طور جداگانه از سوی سازمان ب مترجمان دیگری تاکنون چندین بار چاپ شده است. البته کتاب حفاظت تالاب‌ها کاملاً به گونه فراموشی سپرده نشد و بخش عمده آن بعداً در کتاب مدیریت تالاب‌ها و پرندگان آبیزی آقای جمشید منصوری به حیات خود ادامه داد. با توجه به روند تغییراتی که در مفاهیم اولیه و طبقه‌بندی تالاب‌ها در طی دهه گذشته صورت گرفته بود، تجدید چاپ آن امروز دیگر نمی‌توانست ضرورتی داشته باشد و لازم بود که کتاب روزآمد دیگری در سطح استفاده‌های دانشجویی نگاشته شود. اما از آنجا که بعد از بازنشستگی مؤلف، مخاطبین دیگری در دایره فعالیت‌های وی جای بازکرده بودند، ترجیح داده شد که به بُعد ترویجی این کتاب وزن بیشتری داده شود. به همین دلیل کتاب حاضر ضمن برخورداری از اطلاعات روزآمد تخصصی در چارچوب راهبردهای جدید کنوانسیون رامسر، به دلیل تأکید ویژه‌ای که بر ارزش‌ها و کارکردهای تالاب‌ها دارد، همچنان به عنوان یک **کتاب ترویجی** صرف تلقی می‌شود. به نظر می‌رسد که ارزش آن با توجه به خلاء اطلاعاتی موجود در این چارچوب قابل ارزیابی مثبت باشد. کتاب حاضر در پنج فصل تنظیم شده است:

✓ **فصل اول** ضمن بیان مفاهیم اولیه، روند تغییرات طبقه‌بندی تالاب‌ها، ضرورت و علل آن‌ها به تدریج به سمت چارچوب راهبردی و راهنمای توسعه آتی فهرست تالاب‌های رامسر سوق پیدا می‌کند و تمام راهنماهای این راهبرد (۲۰۰۹) را در برمی‌گیرد. آشنایی با این بخش برای همه کارشناسان ضروری است. در حفاظت و مدیریت تالاب‌ها آشنایی با رهنمودها، توصیه‌ها و دستورالعمل‌های کنوانسیون رامسر ضروری است.

✓ **فصل دوم** به مفهوم بهره‌برداری خردمندانه تالاب‌ها یا مترادف آن در کنوانسیون تنوع زیستی بهره‌برداری پایدار می‌پردازد و راهنماهای لازم برای اجرای این مفهوم، طرح‌ریزی مدیریت، فهرست کتاب‌های راهنما (جعبه ابزار کنوانسیون رامسر)، شرح خدمات طرح مدیریت تالاب‌ها و ضرورت ارزشیابی اقتصادی تالاب‌ها را دربرمی‌گیرد. این بخش هم می‌تواند مورد استفاده کارشناسان و هم سازمان‌های غیرانتفاعی علاقمند قرار گیرد و از پیش‌زمینه‌های لازم برای حفاظت و مدیریت تالاب‌ها محسوب می‌شود.

✓ **فصل سوم** که بخش قابل توجهی از کتاب را دربرمی‌گیرد کاملاً محتوایی ترویجی دارد و ارزش‌ها و کارکردهای تالاب‌ها را از زبان کنوانسیون رامسر نه تنها به صورت کیفی و تصویری بلکه با توجه به دستاوردهای ارزشیابی اقتصادی تالاب‌ها به صورت کمی نیز ارائه می‌کند. به علاوه اهمیت و ارزش‌های تالاب‌ها در مناطق خشک و نیمه‌خشک و همین‌طور اهمیت برخی از تیپ‌های خاص تالابی نظیر آبسنگ‌های مرجانی را نیز دربرمی‌گیرد. این بخش می‌توانست حجم بیشتری داشته باشد و علاوه بر آبسنگ‌ها سایر تیپ‌های خاص تالابی نظیر مانگروها را نیز شامل شود. اما از آنجا که در مورد تیپ اخیر قبلاً در کتاب مناطق حفاظت شده ساحلی - دریایی (ارزش‌ها و کارکردها) به اندازه کافی اطلاعات لازم ارائه شده بود، از طرح آن‌ها خودداری شد. این فصل نیمه تخصصی می‌تواند مورد توجه عام و خاص هر دو قرار گیرد. برای حفاظت و مدیریت این نوع تالاب‌های ویژه و حیاتی، آشنایی با مختصات اولیه آن‌ها ضروری است.

✓ **فصل چهارم** پیوسته‌هایی را دربرمی‌گیرد که برخی از آن‌ها قبلاً در کتاب «حفاظت تالاب‌ها» چاپ شده‌اند. از آنجا که این کتاب دیگر در دسترس نیست، برای افرادی که علاقمندند سیر تغییرات و تکامل طبقه‌بندی و معیارهای انتخاب تالاب‌ها را پیگیری کنند، وجود آن‌ها در این کتاب ضرورت پیدا کرده است.

✓ **فصل پنجم** این فصل، عکس‌های فواید تالاب‌ها، تیپ‌های مختلف تالاب‌ها و تصاویری از تخریب تالاب‌ها را از منابع داخلی و منابع منتشر شده از سازمان‌های ذیربط جهانی (کنوانسیون رامسر / اتحادیه جهانی حفاظت / یونسکو) دربر می‌گیرد.

امید است که کتاب حاضر بتواند مانند کتاب «حفاظت تالاب‌ها (ارزش‌ها و کارکردها)» برخی از نیازهای اولیه مخاطبان خود را تا حد امکان برآورده سازد.

به این امید
هنریک مجنونیان